Rysshärjningarna på och runt Dalarö 1719

Bild från Västernorrlands museum.

SC341

Identisk med artikel i Shimmyn nr 3, 2019.

Rysshärjningarna på och runt Dalarö 1719

År 2019 är det 300 år sedan den ryska galärflottan brände och skövlade den svenska kusten och skärgården från Gävle till Norrköping.
Avsikten med terrorattacken var att tvinga den svenska regeringen till en fredsuppgörelse.
Fredsförhandlingarna hade startat i maj 1718 på Åland - i ett läge då Ryssland sedan ett par år ockuperat Finland, Åland och de Baltiska hamnarna.

Karl XII hade hårdnackat vägrat lämna från sig så mycket som en tumsbredd av svenskt område.
Den regering under Ulrika Eleonora som tog över makten efter Karl XII, som stupat för en kula i Norge hösten 1718, var villig att avträda land, men inte hur mycket som helst. Fredsförhandlingarna förhalades av Sverige och till slut tröttnade tsar Peter den store och sände sin flotta mot den svenska kusten för att tvinga fram ett fredsavtal.

Ryssen kommer

Fredagen den 10 juli 1719 klockan nio på kvällen började den stora ryska galärflottan sin överfart mot den svenska kusten under ledning av överbefälhavaren amiral Apraxin.
Fram genom dimman ros 132 galärer och över 100 skärbåtar med 26 000 man ombord.

Klockan 10 på morgonen dånar ett kanonskott ute vid Söderarm. Det är ett svenskt bevakningsfartyg som upptäckt galärflottan. Skottet är den överenskomna signalen om att nu är det fara, ryssarna är över oss. Snart flammar vårdkasarna från berg till berg och budskapet sprider sig längs kusten.
När församlingsborna söndagen den 12 juli satt sig till rätta i kyrkorna i skärgården för andakt, lästes i stället upp drottning Ulrika Eleonoras skrivelse, som berättade hur en specialkonstruerad grundgåen-

Vårdkasen på 30 m höga Genböte med fri sikt över Jungfrufjärden mot kasberget på Uvö vid Nämdö ingick i kedjan som spred budskapet om ryssfaran.

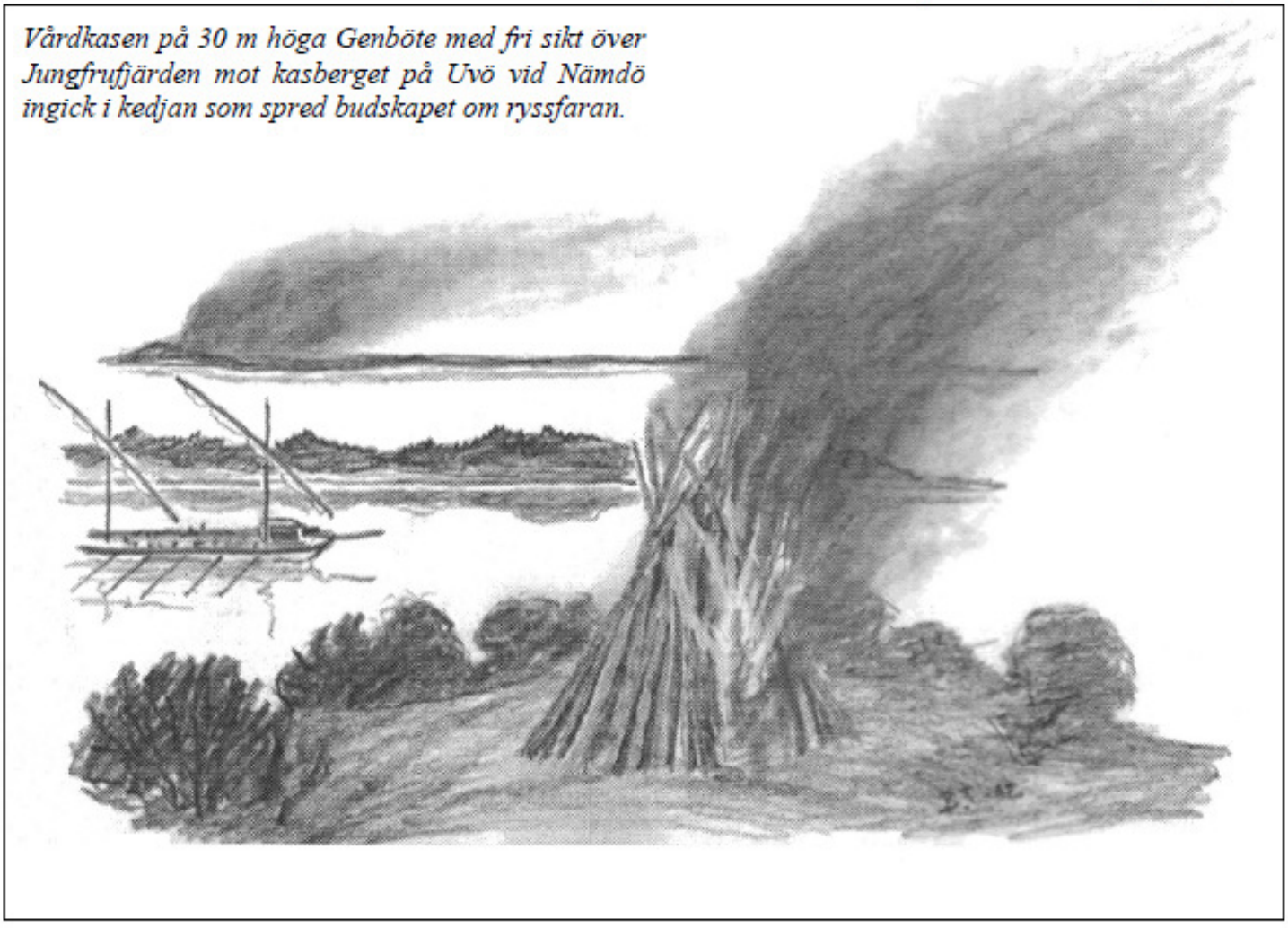

Vårdkasarna tändes i skärgården för att varna befolkningen.

de rysk flotta av galärer och olika stora roddfartyg höll på att anfalla Sverige.
Flottan hade redan bränt och skövlat bebyggelse runt Kapellskär och var nu på väg dels norrut och dels söderut. Den södergående delen av fiendeflottan kunde antas nå Dalarö och Ornö om några dagar. Prästen på Ornö varnade och rådde hela församlingen att fly sina hemman.
Innan man tog båten och flydde till fastlandet, jagades får, kor och kalvar långt in i skogen och föremål gömdes i skogen eller under golv i något hus.
Även Dalaröprästen Petrus Gadd läste upp Ulrika Eleonoras skrivelse i Dalarö kapell, men om han uppmanade församlingen att fly är oklart.

Tsarens flotta

De största galärerna hade en längd av femtio meter, de mindre så kallade halva galärer var trettio meter långa. Skroven var långsmala och grundgående med låga fribord. De stora galärerna hade ca 300 stridsberedda soldater ombord och de halva galärerna ca 160 man.
Galärerna förde latinsegel som kunde användas när vindriktningen var fördelaktig, men främst drevs de framåt med hjälp av stora åror.
Några av galärerna var specialbyggda, så kallade kosackgalärer, vilka hade ca 20 hästar på akterdäck, för att kunna rekognosera inåt landet. Fartygen var

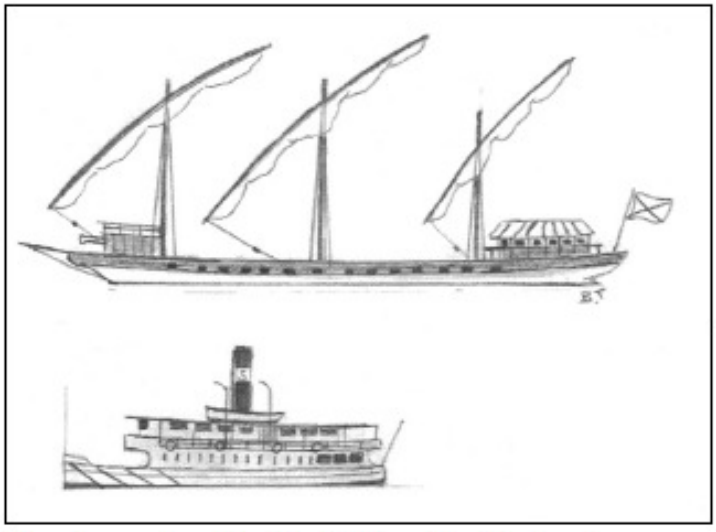

En stor rysk galär, drygt 50 m, jämförd med S/S Saltsjön 37 m.

målade i grönt och gult.
I stäven fanns en eller två 3-pundiga kanoner som endast kunde skjuta i färdriktningen. En 3-pundig kanon kunde skjuta ut en 3 pund tung järnkula.
Ett pund är ca 0,45 kg.
Skjutlängden var maximerad till 500 m och träffsäkerheten var inte särskilt stor då det inte gick att gjuta runda kanonkulor.

Skärbåtarna var mindre grundgående roddfartyg med mast och en besättning på ca 60 man.
Besättningarna på galärerna och skärbåtarna utgjordes av vanliga soldater i gröna uniformer där ingen skillnad gjordes på vem som rodde, härjade eller plundrade. Före överfarten hade ryssarna tillfångatagit ett hundratal ålänningar och skärgårdsbor som vägvisare. Sjökort fanns inte på den tiden, så galärerna var beroende av att ha en vägvisare ombord, för att ta sig fram i skärgården.

För att skydda galärflottan kryssade ryska linjeskepp fram och tillbaka längs den svenska kusten och utgjorde en skyddslinje mot den engelska eskadern under amiral John Norris som patrullerade i södra Östersjön.
Genom linjeskeppen stod också galärflottan i kontakt med flottbasen på Åland och tsar Peter.

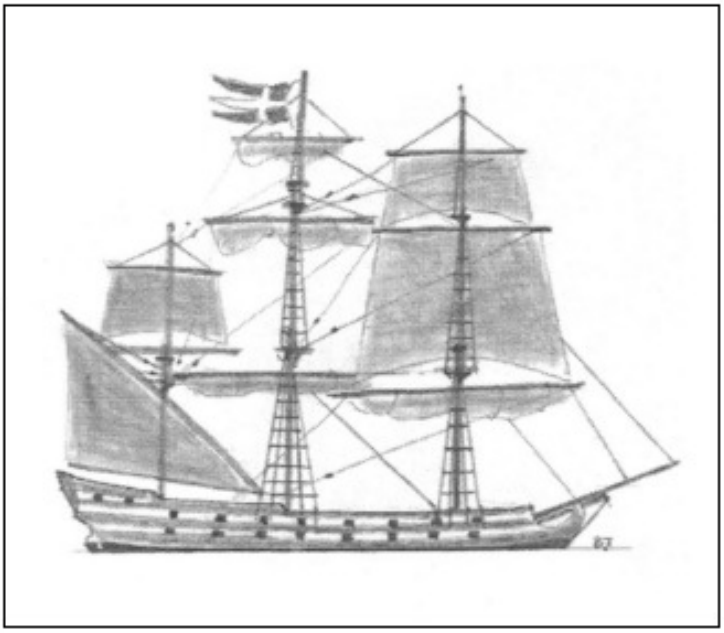

Linjeskepp.

Tsarens order till sina män var klar. Härja och bränn allt som kommer i er väg, men skona civilbefolkningen och kyrkor.
Soldaterna på galärerna följde i stort tsarens order.
Det var få skärgårdsbor som kom till skada och få kyrkor som brändes men några skärgårdsbor som varit vägvisare blev kvar i rysk fångenskap i flera år.

Fake News

Idag sprids falska nyheter genom sociala medier för att påverka folkopinionen.

Men tsaren använde sig av ett manifest för att skapa en opinion mot den svenska regeringen.
Manifestet var en skrift på åtta sidor på svenska som de ryska trupperna fick med sig innan avfärden från Åland.
Manifestet finns bevarat i två exemplar på Kungliga Biblioteket.
Samtidigt som gårdarna plundrades och brändes och folk flydde för sina liv, spikade ryssarna upp manifestet på träd och kyrkportar.
Där påpekades att tsaren inte ville ha krig, utan var en fridsfurste, men på grund av den svenska regeringens ovilja till fred, var han tvingad till denna krigsoperation.
Han urskuldade sig för den ruin och oskyldig blodsutgjutelse som orsakades rikets inbyggare, men för detta la han allt ansvar på den svenska regeringen.
Till vittne åberopade han Gud och hela den hederliga världen.

Mot tsar Peters manifest skrev drottning Ulrika Eleonora ett brev till sina "trogna undersåtar". Det lästes upp från predikstolen i landets alla kyrkor. I brevet manade hon befolkningen att inte tro på innehållet i tsar Peters manifest.

Sveriges flotta

Den svenska huvudflottan var stationerad i Karlskrona, i Stockholm fanns bara en liten eskader.
Sverige var krigstrött och urfattigt och saknade pengar att rusta huvudflottan i Karlskrona.
I Karlskrona låg tjugo linjeskepp men flera av skeppen blev aldrig rustade.
Men det försvaret saknade, var en skärgårdsflotta bestående av mindre lättmanövrerade fartyg. De stora linjeskeppen var svårmanövrerade i trånga skärgårdsvatten och hade ej kunnat hindra de ryska galärerna från att plundra och bränna.

I februari månad gavs order om att Stockholmseskadern skulle förstärkas.
Under slutet av maj och i början av juni började fartygen anlända från flottbasen i Karlskrona till Dalarö.
Det var en ståtlig syn men oroväckande när linjeskeppet Öland och fem fregatter ankrade upp utanför Dalarö.
Varefter fartygen anlöpte till Dalarö, fick de order att förena sig med Stockholmseskadern i Vaxholm.

I mars 1719 fick viceamiral Taube överkommandot för Stockholmseskadern.
Han blev senare ägare till Sundby säteri på Ornö och återuppbyggde sätesgården på dess nuvarande plats.

Den svenska krigsmakten var så decimerad och i så dåligt tillstånd att den inte kunde försvara skärgården och fastlandet från tsarens galärflotta.
Försvaret inriktades till att försvara inloppslederna till Stockholm.
Hela Stockholmseskadern låg vid Oxdjupet och Vaxholms fästning förutom en mindre del som låg vid Baggensstäket.

Drabbade

Det var inte bara öborna som drabbades av ryssarnas anfall den torra varma sommaren 1719 även delar av fastlandet angreps.
Mellan Möja och Landsort hemsöktes ett hundratal öar och gott väl tusen gårdar och torp och emot 7 000 personer blev hemlösa.
Till dessa kommer ett stort antal finländska och åländska flyktingar som på grund av den ryska ockupationen flytt till Sverige.

Den ekonomiska skada som orsakades var långtgående. Alla byggnader var nedbrända till grunden, alla redskap och verktyg var stulna eller sönderslagna och på många håll hade skogen bränts.
Boskapen var borta liksom spannmål och hö.
Det fanns ingenting kvar. Värst var kanske att ryssarna slagit sönder båtar, bryggor, båthus och fiskeredskap.
Det orsakade svält den följande hösten och vintern eftersom öborna inte kom åt att jaga och fiska.

Skärfolket fick viss nödhjälp från huvudstaden bland annat delades det ut spannmål ur Stockholms förråd. Som hjälp på traven gav också staten skattefrihet åt de drabbade, som regel var den mellan fem och åtta år. Men i huvudsak var de hänvisade till sin egen förmåga.
Att "rysskräcken" levde kvar för lång tid är förklarligt och en vanlig "uppfostringsmetod" var orden: "Om du inte lyder, kommer ryssen och tar dig".

Ryssugnar

En påminnelse om dessa förskräckliga sommarveckor är de så kallade "ryssugnarna", där fienden bakade sitt bröd.
På Utö och Rånö där ryssarna under en längre tid hade sina basläger finns 62 respektive 59 ugnar.
På Stendörren varifrån ryssarna anföll Dalarö och

Baggensstäket finns 14 ugnar.
Ugnarna är uppbyggda av natursten utan något bindemedel, där stenarna lagts som bilden visar. Storleken på ugn varierar men är vanligen 2x1,5 m och 0,5-1 m höga. En eld gjordes upp på botten av ugnen som utgjordes av en flat sten eller berghäll.

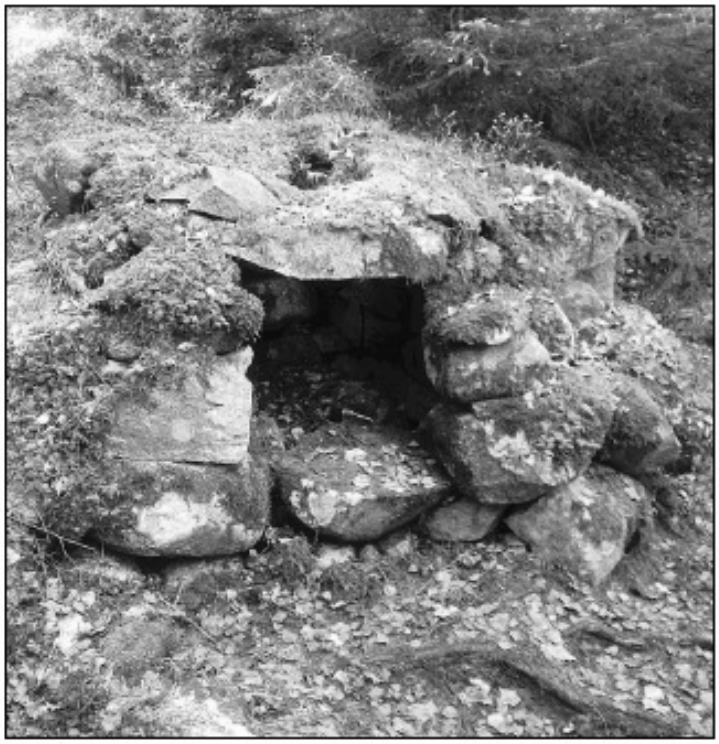

En av de många ryssugnar som byggdes på öarna i skärgården.

Glöden rakades ihop längst bak i ugnen innan brödet lades in för gräddning.
Som proviant hade ryssarna med sig mörkt mjöl, som soldaterna blev tilldelade från fartygen.
Mjölet blandades med vatten och utplattades till tunna kakor, som snabbgräddades. Det är en urgammal bakmetod som än idag används vid bakning av tunnbröd och pizza.

Brända öar runt Dalarö

Den ryska galärflottan rörde sig enormt snabbt.
Redan den 14 juli passerade huvudflottan, under ledning av överbefälhavare amiral Apraxin, Kanholmsfjärden brännande och skövlande öarna däromkring.

En mindre del av huvudflottan stannade i höjd med Stockholm.
Dess uppgift var ej blott att härja och bränna öarna utanför Vaxholm och Baggensstäket, utan framförallt att blockera fartyg från att anlöpa Stockholm.
Detta lyckades också fullständigt. Fartyg som försökte bryta blockaden kapades eller sänktes.

Förmiddagen den 15 juli hade Apraxin med en del av galärflottan slagit läger på Stendörren strax norr om Smådalarö. Ön ligger strategiskt till för anfall mot Baggensstäket och på lagom avstånd från Dalarö Skans.

Från Stendörren sändes ett antal skärbåtar med femhundra man mot Baggensstäket för rekognosering.
Då Baggensstäket befanns spärrat genom sänkta pråmar, inskränkte man sig till att härja i omgivningen.
Därvid förstördes Tessins Sätesgård vid Bo samt flera andra gårdar. Tessin ägde rätt till bompenning för färd genom Baggensstäket och begärde av staten en hög ersättning, för utebliven bompenning, för den tid sundet var spärrat.
Ej heller de fattiga hemmanen på småöarna utanför Tyresölandet skonades.
Älgö, Gåsö, Ägnö och Gränö rensades från all egendom och brändes liksom krogen på Ekholmen.

När nu ryssarna uppehöll sig alldeles vid Smådalarö så undgick inte Smådalarö gård med krog liksom Västertorp från att drabbas.
Precis som de ryska soldaterna gjort med andra gårdar letade de först efter mat och värdesaker och användbara järnföremål.
När husen gåtts igenom brändes de.
Sedan letades boskapen upp och slaktades på plats eller föstes ner på galärerna för senare behov.

Smådalarö krog på Krogholmen skövlades och där brändes två stugor, en stor murad källare och fähus med foderlada. Dessutom brändes all skog på Krogholmen.

Arrendegårdarna Kolbotten och Wad skonades av någon anledning.
Kanske aktade sig galärerna för att gå in i trånga vatten som Wadviken.

Den 15 juli brändes lotshemmanet vid sydändan av Edesön. Ryssarna var då mycket nära Dalarö, men varför man valde att vända österut mot Jungfrufjärden är oklart. Kanske hade man fått order att inte gå för nära Dalarö Skans.
Härjningarna fortsatte längs Kymendö och Ornös östra sida.
På Kymendö brändes och skövlades gården och på Kymendö Bunsö avbrändes skogen.
Utanför Kymendö Bunsö ligger Gillinge och Villinge. Hit kom de fruktade galärerna roende och brände gårdarna.

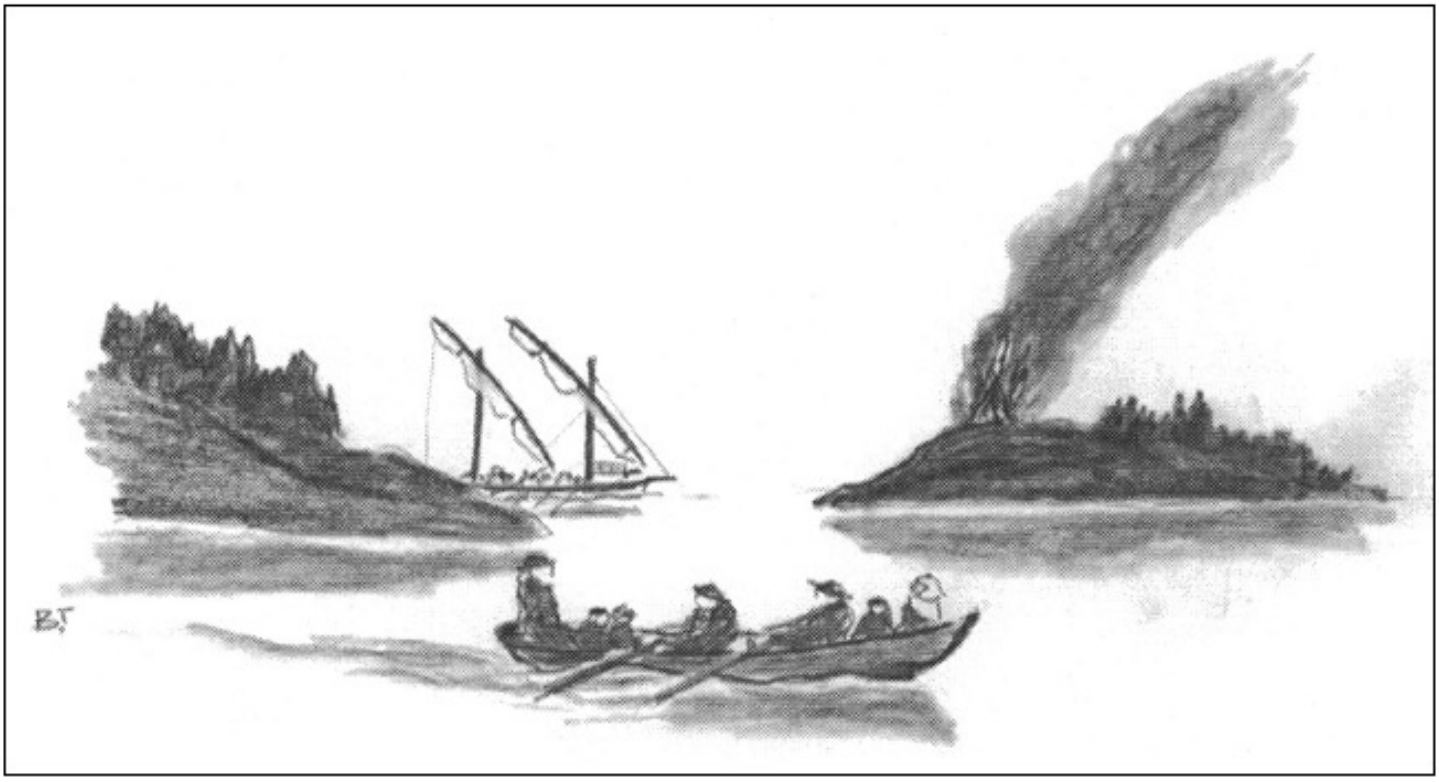

Skärgårdsbor på flykt undan ryssarna.

Från Villinge var det bara en timmes rodd söderut till Norrön, norra udden av Fjärdlång, som blev ett lätt byte för ryssarna. Bara någon timme senare var galärerna i viken på södra delen av Fjärdlång, där gården stacks i brand.
Ödeläggelsen fortsatte sedan på de andra bebodda öarna Nedergårdsö, Gåsten, Sadelöga och Långbäling.
Ryssarna rodde sedan ända ut till Huvudskär för att bränna fiskebodarna och kapellet på Lökskär.

Ödeläggelsen på Ornö var närmast fullständig, och ön hör till de hårdast drabbade.
Kyrkan på Ornö skonades dock från att brännas men plundrades på sina inventarier.
Gårdar och torp som låg längs Ornös utsida angreps och brändes ända ner till Näset, den sydligaste belägna gården på Ornö.
Före Näset rodde de ryska båtarna in i Sundbymaren och plundrade och brände Sundby säteri.
Kvar till eftervärlden blev endast stengrunden till det stora timrade huset.
Farleden in i Maren var betydligt djupare och vidare än i dag, då vattenståndet i början på 1700 – talet var ca 1,5 meter högre.

En mindre del av fiendens galärer och skärbåtar fortsatte utefter Ornös västra sida.
De höll sig nära stranden och såg till att hela tiden ha öar mellan sig och Dalarö Skans. Hur långt norröver man vågade gå är oklart, kanske till Brevik.
Gårdarna längre norrut plundrades först i augusti, när ryssarna återkom.

Samtidigt som fiendeflottan härjade på Ornö, fortsatte delar av den söderöver utefter Utö.
I nuvarande Kyrkviken på Utö anlade ryssarna ett läger, varpå hela ön härjades grundligt, Edesnäs Sätesgård brändes, liksom övriga gårdar och torp på ön.
Gruvorna fylldes med gråberg och alla redskap och skjul brändes.
Kyrkvärden lyckades rädda delar av kapellets värdeföremål och tog med dem till fastlandet, när han flydde. Men kapellet brändes, kanske beroende på att det tömts på värdeföremål.
Från lägret på Utö gick de följande dagarna brandskattningsexpeditioner till Gålö och Muskö.
Gårdar och torp längs Gålös västsida brändes och plundrades från Oxnö, där veteranflottiljen idag ligger, ända in till Ryssevik vid nuvarande Gålöaffären på Dalarövägen.
Här försökte ryssarna landstiga för att rekognosera landsvägen till Stockholm, men de blev hindrade och vände.
Ryssevik sägs ha fått sitt namn av att soldater eller lokalbefolkningen skrämde iväg ryssarna.

Gårdar och torp längs den sida av Gålö som vetter mot Dalarö Skans skonades.

Från Utö rörde sig ryska flottan söderut.
Gårdar och torp längs Nynäslandet och Järflotta brändes och plundrades.
Samtidigt plundrades och brändes Landsort där öborna redan tagit sin tillflykt till Trosa.
Ryssarna försökte också riva det bastanta fyrtornet av sten på Landsorts sydspets, men gav upp.
Fyrljusutrustningen slogs dock sönder och gjordes obrukbar. Ryssarna tog också bort flytande sjömärken i segelleden mellan Landsort och Dalarö.

Den 21 juli var det Södertäljes tur att få påhälsning av fienden och därefter besöktes även Trosa.
Till Nyköping och Norrköping kom galärflottan den 24 respektive den 30 juli.

Efter väl förrättat värv i Norrköping vände galärflottan tillbaka norrut mot Stockholms skärgård.
Landsort passerades den 4 augusti på väg till baslägren runt Utö och Rånö.
Vid baslägren samlades galärflottan och inväntade vidare order från tsar Peter den store.
Här fick troligen befälhavaren Apraxin order om att bränna Dalarö och att landsätta trupper vid Baggensstäket för rekognosering av landsvägen till Stockholm.

Den 10 augusti rapporterade dalarölotsen Jan Erichson att han sett fiendens galärer väster om Ornö och att kaplansgården Östra Hässelmara satts i brand, liksom Silverberget och Skinnardal.

På kaplansbostället Östra Hässelmara bodde Dalarös präst Petrus Gadd, som fick sin utkomst från fiske och gårdens produkter samt tiondet från församlingen. På väg söderut hade ryssarna gått öster om Ornö av respekt för Dalarö Skans.
Men nu tycks Apraxin inte ha samma respekt. När lotsens rapport nådde den svenska eskaderledningen gavs order om rekognosering av läget i området vid Dalarö.
Kapten Cedercrona med besättning sändes iväg den 10 augusti på kvällen med ett mindre roddfartyg.
När han återkom sent nästa kväll den 11 augusti kunde han rapportera att Dalarö ännu inte härjats av fienden och att fiendens flotta låg både väster om Ornö, nära Ornöhuvud och vid Stendörren utanför Smådalarö.
Antal fartyg vid Ornö hade han inte kunnat räkna på grund av brandröken.

Vid Stendörren hade han räknat till 8 st. stora galärer, 30 st. halva och några skärbåtar.

En av de stora galärerna bar befälsflagg, vilket visar att Apraxin fanns ombord. Härifrån förbereddes nu attackerna mot Dalarö och Baggensstäket.
Totalt låg ca 7 000 man vid Stendörren och öarna runt om.

Dalarö Skans

Det enda fasta försvarsverket i Södra skärgården var Dalarö Skans.
Skansens höga gråa murar med sina skottgluggar där kanonmynningar stack ut, utgjorde en avskräckande syn som den ryska befälhavaren Apraxin hade stor respekt för.
Den 17 juli låg tjugotvå handelsfartyg vid Dalarö Skans, både svenska och utländska, vilka inte vågade sig in till Stockholm av rädsla att bli kapade eller sänkta av de ryska galärerna.
Alla fartyg låg kvar till den 23 augusti då bud kom att den ryska galärflottan hade lämnat Sverige.

Tätbefolkade Jutholmen skonades helt från ryska attacker eftersom den ligger fritt i skottlinjen från Dalarö Skans.
På Jutholmen som även kallades ”lotsarnas ö” var tolv lotsar bosatta som kunde fortsätta att utföra sina lotsuppdrag som vanligt.

Om all lotsverksamhet överflyttades till Jutholmen under återuppbyggnaden av Dalarö är oklart.

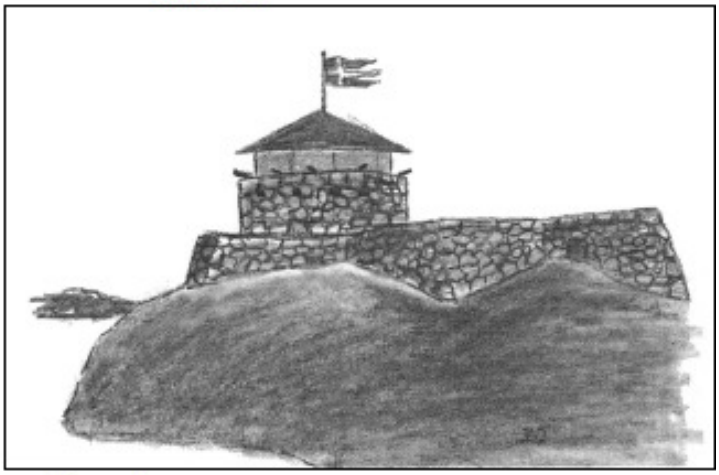

Dalarö Skans.

Krogen på Jutholmen hade liksom övrig bebyggelse skonats och var den enda krog som inte var nedbränd i södra skärgården, och som nu frusna sjöfarare sökte sig till. Även lotshemmanen på Fåglarö och Havstornsudd skyddades av Skansen och skonades.

Sandemars gods skonades av samma skäl och här fick prästen Petrus Gadd, vars boställe på Ornö bränts ner, bostad under flera år.

På Carl Gripenhielms karta benämns Smådalarö som lilla Dahlarön och Edesön som Skråfven. Notera också benämningar som Dahlarö Capell och Dahlarö Skantz. Karta från 1690-talet.

Sandemar upplät även hus på arrendegården Wad vid nuvarande Dalarö kanal till Tullverket som tull-expedition.

Skrönan nedan som handlar om varför Sandemars gods skonades är troligen osann men återberättas ändå.
Vid tiden för rysshärjningarna var Beata Douglas gift med ägaren till Sandemars gods.
Hennes bror officer Gustaf Otto Douglas som blev fånge i slaget vid Poltava och sedan gick i rysk tjänst, deltog i rysshärjningarna och vägledde de ryska galärerna genom Stockholms skärgård.
Tack vare denna förbindelse mellan syster och bror ska Sandemars slott med alla dess gårdsbyggnader ha klarat sig.
När slottets ägare återvände efter att ryssarna lämnat skärgården fann de en lapp på köksbordet med texten ”Hade jag ej känt Dig, visst hade jag bränt Dig”.
Men de närbelägna stora godsen Hammersta, Häringe, Berga och Årsta klarade sig också från oväl-komna ryssbesök, trots att galärflottan var alldeles i närheten. Kanske fruktade ryssarna att de stora godsen försvarades av svensk trupp

Brandskattning av Dalarö

Dalarös innevånare hade nästan i en månads tid hört om fiendens framfart och fått höra förskräckliga berättelser från öbor, som flytt till Dalarö från sina hemman.
Dalaröborna hade skonats och började hoppas på att man skulle klara sig.
Men den 10 augusti spred sig skräcken bland Dalaröborna, när man hörde dalarölotsen Jan Erichssons berättelse, om att han sett ryska galärer väst om Ornö och ser brandröken komma drivande från gårdarna som ryssarna satt i brand.
Nu befarade man att Dalarö skulle anfallas och de som kunde flydde till släkt och vänner inåt landet.
Kvar på Dalarö var endast ett fåtal lotsar och tullare. Ryssarnas blockad av fartygstrafiken till och från Stockholm, gjorde att all tull- och lotsverksamhet låg nere.

Det var under galärflottans sista dagar i skärgården den 12 eller 13 augusti som ryssarna anföll Dalarö.
Ryssarna landsteg med sina galärer troligen norr om Fiskarhamnen.
De kan också ha landstigit i Fiskarhamnen. När Dalarö varmbadhus revs 1953, hittades under byggnaden ett brunnet vrak vars mått överensstämmer med de ryska galärernas, enligt Anders Franzén (Han som upptäckte regalskeppet Vasa).
På Dalarö brändes nästan all bebyggelse förutom kyrkan, klockstapeln och några gamla hus.

Till skillnad från de flesta andra kyrkor så plundrades inte Dalarö kyrka på sina inventarier.
Om man besöker Dalarö kyrka kan man beskåda den unika predikstolen utförd i intarsiateknik, kyrkans första altartavla föreställande nattvarden, bronsljuskronan och votivskeppet Göteborg.
Dessa kyrkoföremål och många andra skonades från plundring av de ryska soldaterna som brandskattade Dalarö. Klockstapeln "basfiolfodralet" plundrades inte heller på sin klocka vilket skedde på Ornö.

Votivskeppet Göteborg i Dalarö kyrka

Totalt fick ca femtio hushåll sina hus plundrade och förstörda. Bland de boningshus som plundrades och förstördes, beboddes fjorton hus av tulltjänstemän, och åtta hus av lotsar.
De förnämsta husen tillhörde tullinspektör Tolle Bary, som även arrenderade Gästgifvaregården, lotsålderman Johan Cederman och tulljaktlöjtnanten.
Den Kungliga Tullkammaren, där all utrikes sjöfart, som in – och utlöpte Stockholm skulle förtulla sina varor, brändes.
Tullkammaren låg strax söder om nuvarande Tullhus från år 1788, på den plats som idag är uteservering.

Samhällets största anläggning Dalarö Gästgifvaregård, som ägdes av Tyresö gods, totalförstördes av ryssarna.
Den låg vid den plats som idag är vändplan och uppställningsplats för bilar till Ornö.
Förlusten av Dalarö Gästgifvaregård värderades till 29 300 daler kopparmynt (Dlr Kpm) av Tyresö gods dåvarande ägare Gustava Gyllenstierna, dotterdotter till Maria Sofia De la Gardie.
Gästgifvaregårdens två huvudbyggnader, Krogen och Värdshuset och övriga gårdsbyggnader finns beskrivna nedan.

"Krögare Bygningen hehl ny med 2:e Wåningar, under af Steen med 3 st. stora källare och 1 stoor källare stugu med Bord och bänkar uti, med fenster, dörer, låås, gångiern, Spijs med järn och spiäld i stugun; Öfwervåningen med 2 Sahler och 4 Kamrar, stort Kiök och Farstuga, stora fenster med jernbeslag, alla spijsar med järn och spiäld, alla dörrar med låås, nycklar och gångiern sampt fullkompl. wind och 2 dubb. Bräädtak, som wärderas till …Dlr Kpm 10 000 Noch Een stoor Bygning hehl ny med en wåning och hög steenmur under, bestående af en stoor sahl, 5 kamrar, stoort Kiöck och stoor Farstuga med 2 Contoir och trappa uti Windenj, alla fenster uti denna Bygning med järnbeslagh, alla spijsar med järn och spiäld, alla dörrar med låås, nycklar och gångiern. Målade taak och en stoor trappa utanför Farstugudörn, wärderad till …Dlr Kpm 12 000". Dessutom fanns spannmålsmagasin, brygghus, brännhus, pump, fähus, stall och fårhus samt stor "Wachtstuga" och en "SiöBrygga" värderat till Dlr Kpm 7 300".

De som drabbades hårdast var innevånarna på Dalarö. Deras förluster i daler räknat var inte så stora jämfört med Tyresö gods men de hade å andra sidan inga andra tillgångar än de som just förlorats.

Det förstörda huset var den enskilt största förlusten men även det plundrade och förstörda lösöret uppgick till avsevärda belopp.
Lotsålderman Johan Cederman förlorade lösöre för 2 217 d kmt och lotsen Jan Erichson, som upptäckt galärflottan väster om Ornö, förlorade lösöre för 1 300 d kmt.
Tullinspektör Tolle Bary, som också arrenderade

Dalarö gästgifvaregård förlorade lösöre för 3 015 d kmt.

En stor del av Dalarös befolkning på mellan 150-200 innevånare var hemlösa inför den kalla vintern 1720 och inkvarterades under miserabla förhållanden.
Befolkningen var så utfattig, att prästens tionde uteblev, så att han tvingades gå omkring och tigga.
Någon större hjälp från staten var inte heller tal om.
Den svenska statskassan var barskrapad.
Om Dalaröborna fick skattelättnader som bönderna eller om Tullverket och Lotsverket gick in och stöttade är oklart.
Dalarö reste sig snart ur askan och samhället kom vid återuppbygganden att behålla karaktären av tull- och lotssamhälle.
Även Dalarö Gästgifvaregård med alla dess byggnader återuppfördes.

Flottförstärkning

Mindre känt än själva rysshärjningarna är kanske att Sverige fick hjälp från England och att fartyg från deras flotta kom hit för att assistera Sverige att slå tillbaka ryssarna.
De engelska fartygen ankrade i Dalarö hamn den 25 augusti, endast 13 dagar efter att ryssarna bränt Dalarö, och låg hela hösten 1719 vid det nedbrända Dalarö. Det blev dock inga strider.
Drottning Ulrika Eleonora var här och besökte den engelska amiralen John Norris på "HMS Cumberland".
Hon hämtades av HMS Cumberlands landstigningsbåt vid den förstörda bryggan nedanför det förkolnande resterna av Dalarö Gästgifvaregård och roddes ut till fartyget under ekande saluter.
Väl ombord mottogs hon av amiral Norris och delade ut 3 000 guldmynt till de engelska matroserna.
Det berättas att det förutom förhandlingar "även blev sällskapsliv och då så trevligt att drottningen själv öppnade dansen, och detta trots att sorgeåret efter brodern Karl XII ännu inte var över".

Värdering av förluster

Gustava Gyllenstierna upprättade en 23 sidor lång detaljerad förteckning över vad hon förlorat med den långa beskrivande rubriken.
"Den skada som fienden Ryssen igienom dess gruf-weliga och förskräckeliga Brännande och härjande uti juli och augusti Månader 1719 föröfwade på minn Säthegård och Skiärjehemman uti Södermanland Sotholms härad, Österhanninge och Töresöö Sockn med dess underliggande Capell Nämbdöen och Dahleröön."

Som underlag vid värdering av förlusterna använde hon sig av uppgifter enligt bilaga sid 11.
Här framgår att en "koo" värderas till 100 d kmt och ett "fåår" till 9 d kmt. Under rubriken "Odlingar" framgår att en humlegård värderas högt 300 – 400 d kmt. Humleplantornas blomställningar "humlekottar" används vid ölframställning och odlades på många gårdar.

Ölet var ett naturligt inslag i kosten på den tiden lika naturligt som bröd.
Carl von Linné lär ha yttrat att "ölet" är bröd i flytande form.
För att brygga öl krävs malt som efter golvmältningen förvarades i tunnor. En tunna malt värderades till 56 d kmt, och ett "faath öhl" till 54 d kmt.

Under rubriken "Mat" framgår att en tunna saltströmming värderas till 70 d kmt och en tunna råg till 40 d kmt.

Äntligen fred

När våren kom 1720 hade fortfarande ingen fredsuppgörelse träffats mellan Sverige och Ryssland.
Tsar Peter beslöt då att än en gång sända sin galärflotta mot den svenska kusten för att tvinga fram ett fredsavtal.
Men istället för Stockholms skärgård så inriktade han sig 1720 på Norrlandskusten. Där anfölls och brändes Söderhamn, Sundsvall, Härnösand, Umeå och Piteå, samt även de stora bruken längs kusten.

Så äntligen blev det fred, den 30 augusti 1721.
Fredsuppgörelsen undertecknades i Nystad i Finland.
Freden blev på Rysslands villkor. Men Finland och Åland räddades kvar till Sverige.

Källor

Boken "Rysshärjningar i Ornö socken" av Britt-Marie Utter Wahlström, samt material från museet Hamn i Fisksätra.

Illustrationer

Teckningar är utförda av Dalarökonstnären Bo Tilliander.